

DOCUMENTE NOI PRIVIND ECOUL REVOLUȚIEI FRANCEZE ÎN
TRANSILVANIA. MĂSURILE PUTERII CENTRALE DIN PRIMĂVARA
ANULUI 1793 ȘI CIRCULARA EPISCOPULUI ORTODOX GHERASIM
ADAMOVICI DIN 30 MARTIE 1793

În paginile următoare publicăm noi documente, printre care și o circulară a episcopului Gherasim Adamovici, care reflectă ecul revoluției franceze în Transilvania.

Este de știut că, în literatura istorică română, mai ales în ultima perioadă, au apărut o serie de studii care tratează această problemă¹. De asemenea au apărut mai multe publicații referitoare la circularele forurilor bisericești ortodoxe, dar care au omis circulara amintită mai sus².

Din aceste materiale reiese că evenimentele petrecute în Franța au mobilizat largi mase de oameni în lupta dusă pentru obținerea drepturilor lor sociale sau naționale. Ca atare statul, prin forurile sale politico-administrative, ia o serie de măsuri care să cenzureze pătrunderea ideilor revoluționare în rândul maselor. Măsurile au fost determinate de faptul că Imperiul Habsburgic (în care era înglobat și Marele principat al Transilvaniei) de la bun început a făcut parte din coalițiile antifranceze, Austria fiind primul stat cu care guvernul revoluționar instaurat în Franța a ajuns în conflict³. În vederea pregătirii războiului împotriva Franței, după semnarea păcii cu Turcia (pacea de la Șistov din 4 august 1791), împăratul a ordonat, prin decretul din 19 mai 1792, economii severe în întreg Imperiul sistând toate cheltuielile care nu erau de

¹ Dintre ele cităm studiile lui Ladislau Gyémánt, *Ideology and propaganda: echoes of the Romanians from Transylvania*, în *La Révolution française et les roumains*. Studii publicate cu ocazia bicentenarului de către Alexandru Zub, Iași, 1989, p. 187-199; Nicolae Szábo, *L'influence de la révolution française de 1789 sur la bourgeoisie transylvaine et le mouvement jacobin à la fin du XVIII-e siècle*, în *Revue roumaine d'histoire*, tome XVIII, nr. 3, juillet-septembre, 1989, p. 246-264; Csetri Elek, Dani Iános, *Napoleon hire Erdélyben*, în *Korunk*, 1969, p. 1703-1710; Csetri Elek, *Egy elfeledett edöszak*, în *Magyar Tudomány*, 1993, 1312-1329 etc., Ion Sabău, *Din lupta țărănimii transilvănene împotriva sarcinilor militare în timpul războaielor duse de Imperiul Habsburgic împotriva revoluției franceze (1792-1793)* în *Studii. Revistă de istorie*, anul XIII, 1960, nr. 2. p. 221-234 etc.

² Vezi Sterie Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Schei (1784-1810)*, vol. II, Brașov, 1902; Emil N. Micu, *Răsunetul războaielor lui Napoleon la românii din Ardeal. Ce spun circularele bisericești* în *Revista istorică română*, 1939, nr. 9, p. 283-288; de asemenea apar mai multe regeste referitoare la tema noastră în: Aurel Răduțiu, Ladislau Gyémánt, *Repertoriul actelor oficiale privind Transilvania tipărite în limba română (1701-1847)*, București, 1981; Vasile Lechințan, *Tipărituri românești necunoscute din Transilvania 1787-1835. (Adenda la Repertoriul actelor oficiale privind Transilvania tipărite în limba română 1701-1787)* în *AIIC*, XXXII, 1993, p. 291-338; Aurel Răduțiu, Ladislau Gyémánt, *Repertoriul izvoarelor statistice privind Transilvania 1690-1857*, Cluj-Napoca, [f.a.] etc.

³ Franța a declarat război Austriei (la 20 aprilie 1792) folosindu-se de pretextul activității contrarevoluționare a emigrației franceze pe teritoriul Imperiului și a compensării unor prinți germani din Alsacia pentru drepturile ce le-au fost abrogate de revoluționari. La acest efort de război al Austriei a trebuit să participe și Transilvania, ca provincie imperială, cu subsidii în natură și bani și cu numeroase contingente de soldați. Astfel, Dieta Transilvaniei a votat în primul an de război o contribuție de 500000 florini renani, 1502 soldați și 400 cai (Arh. Naț. Cluj, fondul *Arhiva scaunului Arieș*, nr. reg. 278/1792).

extremă urgență⁴. Austria era deci direct interesată în anihilarea spiritului revoluționar în rândurile maselor, din care provenea marea majoritate a soldaților și care contribuiau, prin impozitele către stat și prin achizițiile în natură pentru armată, cel mai mult la efortul de război al Imperiului.

Măsurile autorităților au fost cu atât mai insistente, cu cât în rândurile maselor nu numai că au pătruns ideile revoluționare, ci s-au sesizat chiar semne de neliniște sau refuzarea obligațiilor față de stat și comitat, dintre care cea mai grava era nesupunerea la oaste și refuzarea plății dărilor⁵.

Documentele publicate de noi sunt legate de aceste evenimente și conțin două grupuri de izvoare: pe de o parte măsurile puterii centrale de la Viena (completate cu cele ale forurilor provinciale de la Cluj) cauzate de evenimentele revoluției franceze și transformările din Polonia; iar pe de altă parte, legate de măsurile enunțate anterior, dispoziția forurilor politico-administrative locale către episcopul Gherasim Adamovici și circulara amintită deja, semnată de episcop.

În ceea ce privește prima problemă, dispoziția organelor centrale, aceasta a fost determinată de anumite împrejurări interne și internaționale. Este știut că în 1792-1793 armata revoluționară franceză a ieșit victorioasă asupra puterilor coalizate, după ce a respins inamicul atât din Franța cât și din Belgia și după ce a ocupat părțile vestice ale provinciilor germane; pentru ca apoi, la 21 ianuarie 1793, la Paris, să fie trimis la eșafod regele Ludovic al XVI-lea. Pe de altă parte, în Polonia, în 1791, fusese votată de către "iacobinii varșovieni" o nouă constituție care stătea sub influența ideilor iluministe și care lovea în protectoratul țarist. Acesta a fost motivul pentru care Rusia a intervenit în Polonia începând cu 18 mai 1792. Pretextul ales de Rusia era de sprijinire a "Confederației de la Targowice" ce cerea restaurarea vechilor drepturi și instituții. Din nou Prusia este cea care propune, la 7 august 1792, împărțirea Poloniei. Planul de împărțire a fost semnat la 23 ianuarie 1793, la care a aderat, la insistențele Angliei, și Austria⁶. Această nouă împărțire a Poloniei a determinat emigrarea multor polonezi în teritoriile stăpânite de Habsburgi. Pe lângă aceștia erau prezenți în diferitele provincii austriece prizonieri de război francezi, inclusiv în Transilvania și Banat. Toate aceste împrejurări au făcut ca și Austria să fie atinsă tot mai mult de ideile revoluționare obligând puterea să ia măsuri severe împotriva propagandei revoluționare și anti-habsburgice.

Astfel a fost semnat de către împăratul Francisc al II-lea rescriptul din 14 februarie 1793 ce va ajunge și la Guberniului Transilvaniei. La rândul său, guvernatorul Gheorghe Bánffy, în spiritul acestui rescript, a emis mai multe ordine adresate jurisdicțiilor din provincie (comitatelor, districtelor, scaunelor, orașelor din Ardeal, episcopiilor religiilor recepte și ortodoxă). În conținutul lor, aceste ordine, atrag atenția autorităților subordonate asupra evenimentelor din Franța și Polonia, arătând influențele nefaste pe care acestea le pot avea asupra populației din Monarhie; ordonă supravegherea întâlnirilor secrete, cenzurarea corespondenței emigranților francezi și a simpatizanților acestora, cenzurarea strictă a ziarelor și cărților cu conținut revoluționar - ceea ce presupune întărirea controlului asupra ziariștilor,

⁴ Idem, *Arhiva comitatului Alba Superioară*, nr. 3102/1792: scrisoarea circulară din 13 iunie a guvernatorului Transilvaniei, G. Bánffy, către autoritățile administrative subordonate.

⁵ La menținerea stării de nesupunere a maselor au fost învinuiți că au contribuit și preoții.

⁶ Nicolae Ciachir, Gheorghe Bercan, *Diplomația europeană în epoca modernă*, București, 1984, p. 228.

învățătorilor și tipografiilor particulare, și, în general, asigurarea liniștii publice în provincie. Guvernul transilvan s-a adresat aparte și magistratului orașului regal Sibiu, având în vedere că aici funcționa tipografia iluministului și ziaristului sas, Martin Hochmeister⁷.

Al doilea grup de izvoare este strâns legat de acțiunea autorităților centrale pentru liniștirea maselor și garantarea funcționării aparatului militar prin asigurarea constată cu cele necesare. În supunerea și liniștirea maselor, în primul rând a țărănimii, au fost atrase și forurile bisericești, care erau direct interesate în menținerea ordinii⁸. Ca atare, episcopii români au semnat mai multe circulare cerând supunerea față de împărat, rege și Guvernul, chiar față de comitat și oficialitățile subordonate. Dintre circularele episcopului Adamovici amintim următoarele: cea datată la 25 februarie 1790, la Sibiu, prin care îndemna clerul să îndrume credincioșii la supunere față de măsurile de restaurare a sistemului politico-administrativ anterior domniei lui Iosif al II-lea⁹; cea datată la 7 septembrie 1793, la Sibiu, prin care poruncește protopopului Brașovului să dispună preoților de sub ascultarea lui să țină rugăciuni pentru izbânda oastei împărătești în luptele împotriva francezilor¹⁰; cea datată la 21 iunie 1794, la Sibiu, prin care episcopul poruncește tuturor preoților să facă rugăciuni pentru victoria armatei imperiale împotriva francezilor¹¹; cea datată la 10 iulie 1794 la Sibiu, prin care episcopul îndemna tinerii să se înroleze voluntar în armată¹²; ordonanța episcopală din 31 decembrie 1795, de la Sibiu, prin care se poruncește protopopului din Brașov să dispună preoților să facă rugăciuni pentru succesul armatei austriece împotriva Franței (cu ocazia recuceririi cetății Mannheim)¹³.

La documentele amintite mai sus se adaugă circulara nepublicată din 30 martie 1793, semnată la Sibiu de episcopul ortodox Gherasim Adamovici. Circulară a fost redactată ca urmare a ordinului gubernial nr. 2320/1793, existând două versiuni: una în limba română și una în limba latină¹⁴.

Ce conține circulara amintită? În introducere precizează că în calitate de conducător ecleziastic a învățat totdeauna credincioșii de a satisface datoriile creștinești, de a împlini fapte bune, de a păzi pacea și orânduiala cea bună și a satisface poruncile împărătești. Prin cuvintele sale conform calității sale religioase și jurământului depus, cere supușilor îndeplinirea poruncilor regelui și împăratului

⁷ Documentele amintite mai sus se găsesc în Magyar Országos Levéltár (Arhiva Națională Ungară, Budapesta, în continuare MOL, fondul Guvernul Transilvaniei (în continuare GubTrans), Acte politico-administrative (în continuare Acte), nr. 2320/1793.

⁸ Trebuie amintit că cei doi episcopi: ortodox, Gherasim Adamovici și greco-catolic, Ioan Bob, au semnat și înaintat împăratului, în numele românilor, memoriul drepturilor naționale, *Supplex Libellus Valachorum* - vezi în Silviu Dragomir, *Correspondența episcopului Gherasim Adamovici și mișcarea de emancipare a clerului și poporului românesc în anul 1791 în Revista teologică*, V, 1911, p. 400-423; Ioan Lupaș, *Misiunea episcopilor Gherasim Adamovici și Ioan Bob la Curtea din Viena în anul 1792*. Sibiu, 1912; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1981, p. 508-510; David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*, București, 1984, Ediție nouă cu adăugiri și precizări, p. 72-79.

⁹ Aurel Răduțiu, Ladislau Gyémánt, *Repertoriul izvoarelor statistice...*, p. 223.

¹⁰ St. Stinghe, *op. cit.*, vol. II, p. 92-93.

¹¹ *Ibidem*, p. 104.

¹² *Ibidem*, p. 106-107; A. Răduțiu, L. Gyémánt, *op. cit.*, p. 228.

¹³ St. Stinghe, *op. cit.*, p. 127-128.

¹⁴ Originalul acestor documente se găsește la MOL, fondul GubTrans, Acte, nr. 3668/1793.

Francisc II precum și a celor date de Guberniu în vederea “binelui de obște al lor”. Cere preoților să îndrume credincioșii în spiritul iubirii de Hristos. Mai întâi, bazându-se pe învățătura apostolului Pavel, atenționează credincioșii că puterea, împăratul, oficialitățile, toate provin de la Dumnezeu. În al doilea rând, pe baza celor spuse de același apostol Pavel, cere credincioșilor săi să se supună față de stăpânire, față de domnii lor, față de dregătorii comitatelor și scaunelor.

În sfârșit, cere supușilor să nu depună nici o rezistență față de stăpânire avertizându-i ca și apostolul Pavel că “și în lumea aceasta împotrivitorul de la stăpânire să va pedepsi”. Ei trebuie să-și respecte jurământul depus și să fie fideli împăratului Francisc II, să se supună tuturor ordinelor împărătești și gubernialcești, să apere ordinea, liniștea, pacea, să lupte împotriva dezordinii, să fie asigurat drumul pe calea cea dreaptă. În această ordine de idei, după cum învață profetul Ezechiel, să nu urmeze exemplul pastorului care nu și-a păzit oile sale. Preoții să-i învețe pe credincioși să nu asculte de spusele celor nemulțumiți, a celor ce sunt împotriva liniștii, păcii și binelui public; orice nelegiuire trebuie să fie aduse la cunoștința superiorilor de către protopopi și preoți, ca ei să-i poată povățui pe calea cea bună și astfel nu va lipsi favoarea împărătească și binecuvântarea lui Dumnezeu față de ei și urmașii lor.

Indiscutabil circulată din 30 martie 1793 a episcopului ortodox Gherasim Adamovici reflectă starea de spirit a românilor transilvăneni din acea vreme, nemulțumirea țăranilor față de stăpânire și în același timp, eforturile episcopului pentru liniștirea credincioșilor săi și îndemnul de supunere față de organele politico-administrative și cele domeniiale. În acest sens documentul reflectă metodele folosite de organele centrale ce au obligat biserica să slujească orânduirea existentă. Aceasta reiese clar din spusele lui Adamovici, care în adresa sa trimisă Guberniului și anexata studiului nostru, vorbește despre “principiile periculoase ale revoluției actuale franceze” așa cum primul grup al documentelor (dispozițiile din primăvara anului 1793) au ca scop stoparea pătrunderii ideilor revoluționare pe teritoriul Transilvaniei.

ELEK CSETRI - FLORIN MUREȘAN

ANEXE

1.

1793 februarie 23, Viena.

Contele Samuil Teleki către Guberniul Transilvaniei.

2320/1793

Sacratissimae Caesareae, ac Regio Apostolicae Majestatis, Domini Domini nostri Clementissimi Nomine, Regio in Magno Transilvaniae Principatu Gubernio intimandum: Ex adjacente copia benignae ordinationis Regiae, ad singula Gubernia Caesareo Regiarum Ditionum Haereditariarum Germanicarum exaratae, exemplo item benignarum patentalium litterarum in ditionibus Haereditariis Germanicis, ad universorum notitiam publicatarum uberius perspiciet Regium Gubernium dispositiones illas, quas Altefata Sua Majestas, ad conservandam Populorum suorum tranquillitatem, non minus ac Securitatem, manutenendumque rectum status publici ordinem intuitu asseclarum factionis Gallicanae, principiorumque illorum, quibus Gens haec, et respective etiam Polonica fascinata existit, si qui inter subditos Regni Galliciae, aut emigrantes e Regnis Poloniae sive Galliae in hujates Provincias transeuntes, atque in his commorantes reperientur, qui perniciose illa principia foverent, vel ad seducendum, concitandumque populum propalarent aut propagarent, per concernentes Iurisdictiones vigili oculo observandorum, ad reprimendam denique effrenem ejusmodi praestigiorum licentiam, sollicitamque quoad illos Guberniorum Provincialium Superattentionem clementer praescribere dignata est.

Cujus proinde Altissimae intentionis effectum, praelaudatum Regium Gubernium, congruis in conformitate ad concernentes Iurisdictiones factis dispositionibus exacte procurandum, eidemque Sua etiam ex parte omni studio invigilandum, exemplar vero dispositionum suarum eatenus, ad singulas in gremio ejatis Magni Principatus existentes Iurisdictiones expediendarum quantocyus horum submittendam habebit. Cui in reliquo altefata S[a]cr[issi]ma M[a]j[est]at[is] gratia sua Regio principali benigne propensa manet. Viennae 23 Febr[uarii] 1793.

Samuel Comes Teleki

Andr. de Rosenfeld.

Originalul se găsește în MOL, fondul Gub Trans, Acte, nr. 2320/1793.

Anexa a.**1793 februarie 14, Viena.**

Împăratul Francisc al II-lea către toate provinciile țării.

Wir Franz der Zweyte, von Gottes Gnaden erwählter Römischer Kaiser, zu allen zeiten Wehrer des Reichs, König in Germanien, zu Hungarn, und Böhheim u. Erzherzog zu Oesterreich, Herzog zu Burgund und zu Lothringen, Grossherzog zu Toskana u. u.

Obschon Wir an den inneren Angelegenheiten der Republik Pohlen keinen Theil nehmen, weder Unsern galizischen Unterthanen darüber etwas Bestimmtes vorschreiben zu sollen, geglaubt haben; so erfordern doch jetzt, wo der König und die Republik Pohlen sich zur Handhabung der vorigen von dem russisch kaiserlichen mit Uns allirten Hofe garantirten Verhältnisse feyerlichst erklärt haben, die nachbarlichen und freundschaftlichen Rücksichten, daß in Unsern erbländischen Staaten gegen diese gesetzmässigen Verhältnisse keine Verabredungen und Entgegenarbeitungen geduldet werden.

Wir setzen daher in die bey Unsern galizischen Unterthanen immer mit Vergnügen wahrgenommene Folgsamkeit und Liebe zur Ordnung und Ruhe, das gnädigste Vertrauen, daß sie sich jeder Theilnehmung an Entwürfen und Bemühungen zu neuen Veränderungen und Gährungen in Pohlen gänzlich enthalten werden.

Eben so erwarten Wir auch von denjenigen pohnischen Unterthanen, die in Unsern Staaten sich aufhalten, daß sie sich durch ein gleiches ruhiges Betragen des Schutzes, welchen sie geniessen, würdig machen werden. Sollten sich aber wider alles Verhoffen, dennoch pohnische Unterthanen beygehen lassen, demjenigen, was gegenwärtig durch Vermittlung des russich Kaiserlichen Hofes in Pohlen eingeleitet wird, in Unsern Staaten entgegen zu arbeiten; so erklären wir hiermit, daß ihnen, im Falle einer entdeckten Theilnehmung an solchen Absichten gegen die Verfassung der Republik Pohlen, jeder Aufenthalt in Unsern gesammten Erbländen versagt werden soll, und befehlen in dieser Absicht Unsern sämmtlichen Länderstellen und Aemtern die sorgfältige und strenge Wachsamkeit zu tragen, damit Unsern zur Handhabung der öffentlichen Ruhe durch gegenwärtige Verordnung erklärten Gesinnungen von jedermann, ohne Ausnahme, nachgelebt werde.

Gegeben in Unserer Haupt, und Residenzstadt Wien den 14 Februar, im siebenzehnhundert drey und neunzigsten, Unserer Regierung im ersten Jahre.

Franz.

L. S.

Leopoldus Comes à Kolowrat,
Reg^{is} Boh^{iae} Sup^{us} et A. A. pr^{mus} Canc^{ius}

Heinrich Franz Graf von Rottenhann

Ad Mandatum Sacrae Caes[ar]o Regiae
Majestatis proprium
Leopold von Haan

Originalul se găsește în MOL, GubTrans, Acte, nr. 2320/1793.

Anexa b.

1793 februarie 9, Viena.

Cancelaria aulică către toate provinciile țării.

ad N°. 2320/1793

An Sämmtlichen Länderstellen

In den Anlagen werden der Regierung Exemplarien eines höchsten Patents Kundmachung zugefertigt, mittelst welchem, sowohl den galizischen, als auch den pohnisch republikanischen Insassen, die sich in den k. k. Erblanden aufhalten, alle Maßnehmung und Gegenarbeitung, gegen die Wiederherstellung der alten pohnischen Verfassung untersagt wird.

Regierung hat auf die genaue Befolgung dieser Anordnung zu wachen, und wenn nach dem Erfolg der folglich einzuleitenden Kundmachung derselben, ein Uebertretungsfall darwider hie und da vorkommen sollte, sich zur Privat Rischtschnur zu nehmen, daß zwar gegen derlay Uebertreten mit allem Ernst fūrgegangen, doch aber immer die Mäßigung dabey beobachtet werde, anfänglich außer wichtigeren Vorfällen mit persönlicher Warnung und allenfälligen Bedrohung der Abschaffung, und dann erst auch mit wirklicher Entfernung aus dem Land ein und des anderen Anstifters zu Werk zu gehen.

Bey dieser Gelegenheit befehlen Seine Majestät zugleich: daß nach dem Allerhöchsten denselben, nichts dringender am Herzen liegt, als alle gedeyhliche Mittel, zur Aufrechthaltung der Ruhe, der Sicherheit und des Wohlstandes der diesseitigen Unterthanen anzuwenden, und dagegen alles dasjenige zu beseitigen, was auf die Verbreitung der in Frankreich herrschenden zūgellosen verderblichen Gesinnungen und Grundsätze einen Bezugnehmen kann, den Länderstellen neuerlich nachdrūcksamst eingebunden werden soll.

1. Keine heimliche Zusammenkünfte unter was immer für einem Vorwand zu gestatten, und *die dagegen Handelnden zu bestrafen.*

2. Auf alle emigrierte Franzosen und ihren Briefwechsel, ein obachsames Aug zu tragen, und unter diesen, nur jenen den Aufenthalt im Lande zu gestatten, welche mit den vorschriftmäßigen Paß versehen sind, und sich ruhig betragen.

3. Mittelst der Zensur, auf die bestehende Vorschrift Strenge zu halten, daß beim inländischen Druck, Nachdruck oder Einfuhr solcher Bücher erlaubt werde, die von der französischen Revolution eine günstige Schilderung machen order von solchen Staatsveränderungen und Grundsätzen handeln, so den Grundsätzen einer wohleingerichteten Monarchie, und bosonders jener der Oesterreichischen Staaten entgegen sind, und eben so auch.

4. Von der Zensur genau darauf zu sehen, damit in den inländischen Zeitungen der bestehenden Anordnung gemäß nichts eingerūchtet oder eingeschaltet werde, was eine vortheilhafte Beziehung auf die französische Revolution hat, *vielmehr würde gut geschehen, wenn sowohl Zeitungsschreiber, als Gelehrte, durch Zuführung einer angemessenen Belohnung aufgemuntert würden, bey pflichtsamer Gelegenheit die*

üblen Folgen der französischen Revolution lebhaft darzustellen, und besonders in eine populär, jedermann leicht faßliche Schreibart einzukleiden.

5. Auf die Vertilgung und Beseitigung der vorfindigen, bereits verbotenen Hausdruckereyen, wodurch die Verbreitung der besten Zensurs Vorschriften, am leichtesten bewirkt werden kann, alle Aufmerksamkeit zu tragen und der Polizey darüber die Aufsicht besonders einzuprägen.

Vornach also die Regierung auf diese Vorsichten, sowohl ihres Orts zu wachen, als die Zensur und Polizey hierauf anzuweisen hat. Wien den 9-¹ Februar 1793.

624. 793

Copia în MOL, GubTrans, Acte, nr. 2320/1793.

2.

1793 martie 16, Cluj.

Guberniul Transilvaniei către monarh.

2320/1793

Suae Ma[jes]t[a]ti S[acra]ti ssimae

Benigna Ma[jes]t[a]tis V[est]rae S[acra]ti ssimae ordinatione Regia, circa adhibendam in praeverrenda perniciosorum Gallicanae factionis Principiorum disseminatione solertem Vigilantiam, sub dato 23-^{io} Februarii a[n]ni c[ur]rentis]. N[um]eroque 624 exarata una cum adjacentibus eidem Benignae Ordinationis Regiae, ad singula Ditionum Haereditariarum Germanicarum Ma[jes]t[a]tis Vestrae Gubernia emanatae copia, Exemplo item Benignarum Patentium, in praefatis Ditionibus Haereditariis publicatarum homagiali in subjectione acceptis; in altefatae Ordinationis, ad Ditionum haereditariarum Gubernia Clementer exaratae copia sequentia Regio huic Gubernio observare licuit momenta, et quidem.

1-^o Ut Secreta Conventicula praepediuntur

2-^{do} Ut solers vigilantia in emigrantes Gallos, eorumque Correspondentiam adhibeatur.

3-^{tio} Ut Libri, qui revolutioni Gallicanae patrocinantur, supprimantur.

4-^{ro} Ut favorabiles Revolutionis hujus adumbrationes, ex Ephemeridibus sollicitè expungantur, ingratae vero ejusdem sequelae Publico ab oculis ponantur.

5-^{to} Ut Privatorum Typographiae suprimantur, denique.

6-^{to} Ut Emigrantium Polonorum celebranda nefors in Constitutionis suae eversionem conventicula praepediuntur.

Quae quidem singula ita comparata esse ultro agnoscit Regium hocce Gubernium, ut ad conservandam tranquillitatem non minus, ac securitatem, manutenendumque rectum Status Publici ordinem *in Provinciis praesertim, in quas et rumor, Revolutionis, et Principia per eandem stabilita magis dimanarunt*^{*} pertinere non inmerito videantur, cum tamen verendum sit, ne apud Plebem hujatam circumstantiarum modernarum *maxima ex parte*^{**} ignaram eadem ipsa media, et signanter *adnexarum potentialium sublicitis, uti et*^{***} demandatae ingratarum sequelarum, e Principiis, et Revolutione Gallicana Suboriturarum, partim Ephemeridibus, partim vero aliis Opusculis, per Eruditos concinnandis inserendae adumbrationes attentionem excitent, viamque ad suscipiendam ejusmodi Principiorum indagationem pandant, atque ideo in gravi hocce momento omni cum circumspectione utendum fuerit: hinc *prescindendo a praefatarum potentialium publicatione*^{****} relate ad puncta.

1-^{mum} et 2-^{dum}: Vigilantiam, quoad Conventicula, et praepediendam Emigrantium Gallorum Correspondentiam, adhibendam, unice Supremis et Primariis Jurisdictionum Officialibus in culcandam esse censuimus.

* * * * *
Textele scrise cu litere cursive sunt corecturi făcute ulterior de către guvernatorul G. Bánffy.

3-^{ium}: Vero Punctum, per extensum Librorum Revisoratui intimavimus eo cum mandato ut Altissimae huic Ordinationi pressissimo pede insistat; casu vero, quo praevigentem suam instructionem ad scopum hunc assequendum haudquaquam sufficere arbitraretur, quales porro praecautiones adhibendas esse censeat, Planum suum Regio huic Gubernio usque 15-tum Affuturi mensis inomisse exhibeat. Porro

Ad 4-^{tum}: Magistratui Cibiniensi commisimus, ut sollicitam revisionis Ephemeridum apud Typographum Hochmeister imprimi solitarum curam habeat, nec quidquam iisdem inseri admittat, quod ad Revolutionis Gallicanae commendationem sputare videretur. Episcopis vero: Tran[silva]niae, Fagarasiensi, et non Unitorum nec non Religionum receptarum Superintendentibus, ut Sacerdotes, et Ministros sibi subordinatos, dum ad Populum verba faciunt eundem ad exhibendam Superioritati subordinationem, tanquam praecipuum in civili societate, publicae aequae, ac privatae felicitatis fundamentum saepius commonere jubeat, quin commonitionis hujus ad populum dirigendae ansam, a Revolutionis Gallicanae circumstantiis repetiisse videantur.

Ad 5-^{tum}: Cum nullae in hoc Principatu Privatae Typographiae praeexistant, per quas noxii ejusmodi Libri propagari possent; nihil nobis eatenus disponendi occurrisse. Denique

Ad 6-^{tum}: Nullis pariter Emigrantibus Polonis, in hoc Principatu praeexistentibus qui in constitutionis suae eversionem noxia ista hic fovere possent consilia nullum dispositionibus eatenus edendis locum superfuisse. Caeterum in debitum praecitatae Ordinationis Regiae complementum, Exemplaria factarum eatenus pro exigentia demisse praemissarum Considerationum, ad illos quorum intererat necessarium dispositionum, Ma[jes]t[at]i V[est]rae S[acra]tissimae in advolutis, ima in subjectione sub terminus, inviolabili Fide perennantesque.

Szigethi m. p.

[Endorsare:]

Expedit Sig. Kelemen m. p.

30 Martii 1793

Dispositiones, circa suffocandam Principiorum
Gallicanae factionis disseminationem factae,
per demisse substernuntur

Claudiopoli die 16 Martii 1793

Ad exp. 28 mart[is]

Conceptul în MOL, GubTrans, Acte, nr. 2320/1793.

3.

1793 martie 16, Cluj.

Guberniul Transilvaniei către Comisia de cenzură.

2320/1793

Commissioni Librorum Censoriae, et Revisoratui.

Dignata est sua Ma[jes]t[as] S[acra]t[i]ssima medio Benigni d[e] d[at]a 23-^{to} Februarii a[n]n[i] c[ur]entis emanati Decreti Regii Clementer ordinare, ut ad conservandam publicam tranquillitatem non minus, quam securitatem manutenendumque rectum Status Publici Ordinem, circa suffocanda, et praecavenda factionis Gallicanae perniciosa Principia, abominandaque horum praestigia omnis adhibeatur vigilantia, et praecautio.

Quemadmodum proinde Regium hocce Gubernium congrua illis, quorum intererat, eatenus sub hodierno disposuit; ita Eidem Commissioni praesentibus de Benigna mente serio committendum esse duxit, quo semet in censura Librorum, edendorumque operum, praevigentibus altissimis Normalibus Strictissime accomodet, eamque in censura habeat rationem ne ulli ejuscemodi Libro *aut folio** sive in hac Provincia imprimantur, aut reimprimantur, seu vero peregre inferendi admittantur, qui Revolutionis Gallicae *principia commendaret, vel*** favorabili quadam praefiguratione insinuarent, aut vero de ejusmodi Status publici immutatione, et de talibus mutationum Principiis tractarent quae cum fundamentalibus bene ordinatae cujusdam Monarchiae, et signanter Principiis Status Ditionum Austriacarum contrariarentur. Casu vero in eo quo praevigentem Instructionem suam ad singularem hunc scopum assequendum haudquaquam sufficere arbitraretur, quales porro praecautiones adhibendas esse, e re Boni publici, et huic praedecaratuae Altissimae intentionis, fore censeret de illis Planum suum Regio huic Gubernio usque

15 –^{um}: affuturi mensis inomisse exhibeat.

Szigethi m. p.

[Menționarea adresei:]

Commissioni Librorum Censoriae
ut in Libror[um] censura, quoad Principia
Gallicae factionis strictissime reflectat.

Claudiopoli die 16 Martii 1793

[Endorsare:]

Expedivit die 30 Martii 1793

Fr. Klein

ad exp. 28 marti(i)

Conceptul în MOL, GubTrans, Acte, nr. 2320/1793.

* ** Textele scrise cu litere cursive sunt corecturi făcute ulterior de către guvernatorul G. Bánffy.

4.

1793 martie 30, Cluj.

Guberniul Transilvaniei către episcopul ortodox Gherasim Adamovici.

2320/1793

R. R. Episcopo Tran[silva]niae, item Fagarasiensi, et Non unitor[um] nec non Receptar[um] Relig[ionum] Superintendentibus.

Sua Ma[jes]t[at]as S[acrati]ssima, pro ea, qua in conservandam Populorum suorum tranquillitatem non minus, ac securitatem, manutenendumque rectum Status Publici ordinem, ducitur Paterna propensione, medio recentioris Benignae suae ordinationis Regiae, sub dato 23 Februarii a[n]ni c[urentis] emanatae Clementer praecipere dignata est, ut circa pernicioza *et ad Religionis, moralitatis, et civilium societatum Dissolutionem tendentia*^{*} modernae Revolutionis Gallicae principia, praestigiorumque hujus propagationem omnis adhibeatur praecautio, et vigilantia.

In hujus proinde Benignae Ordinationis Regiae complementum (Excellentiae Vestrae) Rev[erendae] D[ominationis] V[est]rae (praesentibus committendum esse invenit Reg[ium] hocce Gubernium, ut sacerdotes) Ministros sibi subordinatos, dum ad Populum Verba faciunt, eundem ad exhibendam superioritati Divinitus constitutae subordinationem obsequium, fidem et Reverentiam, tanquam praecipuum[!] in civili Societate Publicae aequae, ac privatae felicitatis fundamentum, argumentis etiam e Sacro Codice advocatis, saepius commonere jubeat, quin tamen commonitionis hujus ad Populum identidem dirigendae ansam, a' Revolutionis Gallicanae *alioquin in hoc provincia nondum omnibus promiscue et adea cognitae*^{**} circumstantiis repetiisse videantur.

Szigethi m. p.

Expedit die 30 Martii 1793

Nádházi Klein m. p.

[Menționarea adreselor:]

Ad Exc: Ep[iscopu]m Tran[silva]niae item
Fagarasiensem, et Non Unitor[um]: nec
non Relig[ionum] Receptarum superintend[entibus]

[Endorsare:]

Ut Ministros, dum ad Populum verba faciunt, ad
exhibendam Superioritati Subordinationem commonere
ipsum Populum jubeant

Claud[iopoli] 16 Martii 1793

[Mențiune:]
ad Exp. 28 mart[ie]

Conceptul în MOL, GubTrans, Acte, nr. 2320/1793.

* ** Textele scrise cu litere cursive sunt corecturi făcute ulterior de către guvernatorul G. Bánffy.

5.

1793 martie 16, Cluj.

Guberniul Transilvaniei către jurisdicțiile principatului.

2320/1793

Supremis et Primariis Jurisdictionum Officialibus:

Sua Ma[jes]t[at]e S[acrat]issima medio Benigni de dato 23-^{io} Februrii a[n]n[i] c[urrentis] emanati Decreti Regii, pro Paterna sua, qua ad conservandam Populorum suorum tranquillitatem non minus, ac securitatem, manutenendumque rectum Status Publici Ordinem ducitur propensione Clementer ordinante, ut intuitu Asseclarum factionis Gallicanae, virulentorumque *omnis Religionis, moralitatis civilisque, societatis; et necessario in ille diversaru[m] statu[m] inter se invicem dependentiae nexusque subversione[m] secu[m] serencium**. Principiorum, quibus *namque* Gens haec, et respective etiam Polonica fascinata existit, siqui, e subditis Regnii Galliciae, aut ex Emigrantibus Regnorum Poloniae, aut Galliae in hujates Provincias transcendentes reperirentur, qui perniciose illa principia foverent, vel ad seducendum, concitandumque Populum, aperte, aut vero sub qualicunque praefiguratione disseminarent, per concernentes jurisdictiones omnis ad hibeatur superattentio, una vero ad reprimendam, ejusmodi praestigiorum licentiam tempestivae adferantur medelae.

Hinc quemadmodum sub hodierno, tam circa strictam Ephemeridum Transsylvanicarum eamque circumstantialem revisionem, quam vero circa Populum, per concernentes Sacerdotes, et Ministros Ecclesiasticos, ad debitam suam erga Superioritates subordinationem absque eo commonendam, quim occasio, aut Argumentum adhortationis hujusmodi, ex Revolutionis Gallicanae circumstantiis quo quo modo neclatur, Regium hocce Gubernium in conformitate altefatae ordinationis Regiae, de observandis praecautiōibus necessariis, congrua ordinaverit; ita (Excellentiae Vestrae) - D[ominationis] V[est]rae, qua ejatis jurisdictionis curae, et responsabilitati suae concreditae Praesidi praesentibus de Benigna mente serio commitendum esse censuit, quatenus.

1-^{mo}: solerter in id invigilet, ne ullo sub praetextu, secreta conventicula ineantur, tum.

2-^{do}: Ne *isthic nefors commorantes*** emigrantes Galli ullam clandestinam cum aliis correspondentiam foveant; quocirca non minor ad correspondentias eorundem convertenda erit vigilantia, quam ad ipsas quoque Gallicorum, Emigrantium Personas, quibus haud aliter, in hac Provincia commorandi facultas deferri poterit, quam si ex praescripto praevigentium ordinationum Litteris Passualibus muniti essent, aut alias ex diutina in hac Provincia commoratione, et quotidiana conversatione publicam quasi de secura sua integritate fidem promeruisse.

* Corectură ulterioară făcută de către guvernatorul G. Bánffy.

** Corectură ulterioară.

His proinde exacte *et sine strepitu* observatis (Excellentia V[est]ra), D[ominatio] V[est]ra effectum altissimae hujus intentionis singulari vigilantia eo modo procurare satagat, ut simulae nefors, certa quaequam hujusmodi moliminum praeludia comperturus esset, observatis pro re nata praecautioibus, Regium hocce Gubernium, pro hoc casu instantanee informet.

Szigethi m. p.

Cludiop[oli] die 16 Martii 1793

Conceptul în MOL, GubTrans, Acte, nr. 2320/1793.

6.

1793 martie 16, Cluj.

Guberniul Transilvaniei către Magistratul din Sibiu.

2320/1793

Magistratui Cibiniensi

Sua Ma[jes]t[a]te S[acratiss]ima, ad conservandam publicam Ditionum suarum tranquillitatem, aequae ac securitatem, praeventendamque abominandorum *ad civilium[m] societatum[m] totalem dissolutionem tendentium[m]** factionis Gallicanae Principiorum disseminationem, necessariorum eatenus praecautio[n]um Observantiam Clementer praecipiente, Eidem Magistratui praesentibus committendum esse duxit Regium hocce Gubernium, quatenus sollicitam revisionis Ephemeridum apud Typographum Hochmeister imprimi solitarum curam habeat, nec quidquam iisdem inseri admittat, quod ad revolutionis Gallicanae commendationem spectare, aut qualiter cumque collimare videretur.

Exped. G. Bánffy m. p.

Szigethi m. p.

V. Szegedi

Claudiop[oli] die 16 Martii 1793

Exped. Nádházi 30ª Martii 1793

Conceptul în MOL, GubTrans, Acte, nr. 2320/1793.

* Corectură ulterioară făcută de către guvernatorul G. Bánffy.

7.

1793 martie 16, Cluj.Guberniul Transilvaniei către jurisdicțiile țării¹⁵

2320/1793

d[e] d[att]o: 23 febr[uarii] 1793
 p[rae]sent[tis] 9 Martii detto
 Relat[at]um] 16-^{ta} detto detto

[Obiectul:]

Benigno Decreto Regio, Copiae Benignae ordinationis Regiae, ut et Litterarum Patentium, circa praecautiones, quoad suffocanda factionis Gallicanae Assecularum Principia observandas, in Ditionibus Germanicis Haereditariis publicatarum, eo cum mandato communicantur, ut siqui inter subditos Regni Galliciae, aut Emigrantes e Regnis Poloniae, sive Galliae, in hujates Provincias transeuntes, atque in his commorantes reperientur, qui perniciose illa Principia foverent, vel ad seducendum, concitandumque Populum propalarent, aut disseminarent, Regium hocce Gubernium tales vigili oculo observari faciat, et ad reprimendam effrenem ejusmodi praestigiarum licentiam, sollicitam quoad supplantatores convertat superattentionem; huncque in finem, ad exacte procurandum Altissimae intentionis effectum, editis ad omnes Principatus hujus jurisdictiones necessariis dispositionibus, sua etiam ex parte omni studio invigilet, edendarumque suarum dispositionum exemplar quantocyus. Eidem Altesatae substat.

[Decizia:]

Ordinationis ad Ditionum haereditariarum Gubernia exarata Copia Decreto huic aulico advoluta sequentia in se complectitur momenta et quidem.

1-^o Ut Secreta Conventicula praepediantur

2-^{do} Ut solers vigilantia in Emigrantes Gallos, eorumque correspondentiam adhibeatur.

3-^o Ut libri, qui Revolutioni Gallicanae patrocinantur, supprimantur.

4-^o Ut favorabilis Revolutionis hujus ad umbrationis ex Ephemeridibus sollicite expungantur, ingratae vero ejusdem sequelae Publico ob oculos punantur.

5-^o Ut privator[um] Typographiae supprimantur, denique.

6-^o Ut emigrantium Polonorum[um] celebranda nefors in Constitutionis suae eversionem conventicula praepediantur.

¹⁵ Dispoziția Guberniului Transilvaniei a fost trimisă comitatelor Alba Inferioară, Alba Superioară, Târnava, Turda, Cluj, Dăbâca, Solnocul Interior, Solnocul de Mijloc, Hunedoara, Crasna, și Zărand; districtelor Chioar și Făgăraș; scaunelor secuiești Odorhei, Treiscaune, Ciuc, Mureș, Arieș, Brăduț, Gheorgheni și Micloșoara; Magistratului orașelor săsești Sibiu, Sighișoara, Brașov, Bistrița, Sebeș, Rupea; oficialităților din Cincul Mare, Miercurea Sibiului, Nochrich: magistratului din orașele Orăștie, Cluj, Alba Iulia, Târgu Mureș, Târgu Secuiesc, Ocna Sibiului, Abrud, Hunedoara, Ilieni, Sfântu Gheorghe, Miercurea Ciuc, Brețcu, Odorhei, Hațeg, Gherla, Dumbrăveni, Vlăhița; grecilor din Sibiu și Brașov; bulgarilor din Vințul de jos și Deva și evreilor din Alba Iulia.

Qua singula talia quidem sunt, ut ad conservandam tranquillitatem non minus ac securitatem, manutenendumque rectum status publici ordinem pertinere non in merito videantur, eum tamen verendum sit, ne praesertim apud plebem rusticam circumstantiarum modernarum ignaram, eadem ipsa media, et signanter demandatae ingratarum sequelearum e principiis, et revolutione Gallicana subcritura[rum] partim Ephemeridibus, partim vero aliis opusculis per eruditos concinnandis inserundae adumbrationes attentionem excitent, viamque ad suscipiendam ejusmodi principio[rum] indagationem pandant, atque, ideo in gravi hocce momento omni circumspectione utendum sit, Hinc

ad 1-^{um} et 2-^{dum} vigilantia eatenus, adhibenda solum supremis, et Primariis jurisdictionum officialibus inculcanda est.

ad 3-^{um} Punctum hocce per extensum intimetur Commissioni librorum censorio, et revisoratu, eo cum mandato, ut altissimae huic ordinationi precissimo pede insistat, casu vero, quo praevigentem ejusdem instructionem ad scopum hunc assequendum haud quaquam sufficere arbitraretur, quales porro praecautiones adhibendas esse arbitraretur, Planum suum Regio huic Gubernio usque 15-^{um} affuturi mensis in omisse exhibeat.

Ad 4-^{um} Magistratui Cibiniensi committendum, ut sollicitam revisionis Ephemeridum apud Typographum Hochmeister imprimi solitarum curam habeat, nec quidquam iisdem inseri admittat, quod ad Revolutionis Gallicane commendationem spectare videretur, Ep[isco]pis vero Tran[silva]niae Fogarasensi, et non unitor[um], nec non Religionum receptarum superintendentibus committendum, ut sacerdotes et ministros sibi subordinatos, dum ad populum verba faciunt eundem ad exhibendam superioritati subordinationem tanquam praecipuum in civili societate publica aequae, ac privata felicitatis fundamentum Saepius Commonere jubeat, quin communitiois hujus ad populum dirigendae ansam a Revolutionis Gallicanae circumstantiis repetiisse videantur.

Ad 5-^{um} Cum nullae in hoc Principatu[m] privata Typographiae praexistant, per quas noxii ejusmodi libri propagari posset[!], nihil eatenus disponendum videri. Denique

Ad 6-^{um} Nulli pariter in hoc Principatu praexistunt emigrantes Poloni, qui in Constitutionis sua eversionem noxia isthic fovere possent consilia ad certandam proinde attentionem, quae ex demandata ordinatione facili suboriri posset eatenus quoque nihil ordinandum videri.

In cujus proinde conformitate congrue expeditiones adornandae illaque in copia altissimo conspectui substernendae.

Szegedi. m. p.

Conceptul în MOL, GubTrans, Acte, nr. 2320/1793.

8.

1793 mai 4, Cluj.

Guberniul Transilvaniei către episcopul ortodox Gherasim Adamovici.

[Indorsare:]

3668/1793

da[ta]to 23-^o april[is]
p[rae]s[entatum] 27-^a d[ett]o
rel[atatum] 4-^{ta} Maii

[Obiectul:]

Gerasimus Adamovits Episcopus Disunitorum, in complementum benignae ordinationis Regiae, abhunc sub No. 2320 a[nni] c[urentis] eidem communicatae, submittit Circularis Valachici, ad emanatos Disuniti Ritus Praesbiteros expediti, in Latinam etiam Linguam translati bina exemplaria.

[Decizia:]

Discussis advolutatum Circularium contentis siquidem eadem Altissimae intentioni ad publicam felicitatem directa conformes esse comperiantur, rescribendum repraesentanti Ep[isco]po, Regium hocce Gubernium iisdem ex integro aquiescere, atque ut earundem effectus procuretur, cognita ejusdem vigilantia, et sollicitudini impensius commendati.

Szegedi

Conceptul în MOL, GubTrans, Acte, nr. 3668/1793.

9.

1793 mai 4, Cluj.

Guberniul Transilvaniei către episcopul ortodox Gherasim Adamovici.

3668/1793

Gerasimo Adamovics Episcopo Disunitorum

Discussis Circularium per R[everendam] D[ominationem] Vestram in complementum ordinationis Gubernialis ab hunc sub No. 2320 circa praecavenda modernae revolutionis gallicae pernicioosa principia ad dissolutionem Religionis moralitatis et Civilis Societatis tendentia emanate, ad singulos Disuniti Ritus Praesbiteros expeditarum, ac horsum sub 23^{-io} Aprilis submissarum contentis, quem admodum eadem Altissimae intentioni ad publicam faelicitatem directae conformes esse comperiuntur, ita Regium hocce Gubernium iisdem ex integro acquiescita[!] atque ut aerumdem effectus procuretur cognitae Ejusdem R[everendo] D[ominatione] V[estr]a vigilantiae et sollicitudini impensius commendat. Claudiopoli die 4^{-ia} Maii 1793.

C. S. de Bethlen

Expeditavit Szabo m. p. Die 23^{-o} Maii 1793

Conceptul în MOL, GubTrans, Acte, nr. 3668/1793.

10.

1793 aprilie 23, Sibiu.

Episcopul ortodox Gherasim Adamovici către Guberniul Transilvaniei.

3668/1793

Excelsum Regium Gubernium!

In complementum Benignissimae ordinationis Regiae sub d[a]t[a]to 23 Febr[uarii] a[n]ni c[urentis] circa praecavenda modernae revolutionis gallicae perniciose principia, ad dissolutionem Religionis, moralitatis et civilis societatis tendentia, emanatae, ac medio gratiosorum Excelsi Regii Gubernii de d[a]t[a]to diei 16 praeteriti mensis Martii c[urentis] a[n]ni No. 2320 ordinum, pro adornandis ad Clerum mihi subordinatum in conformitate ejus dispositionibus mecum communicatae, concinnatum eatenus, hicque in dupplici valachico ut potte Typis edito, eoque translato Exemplari demisse adnexum, ac ad cunctos Praesbyteros disunitos expeditum Circulare, Excelso etiam Regio Gubernio humillime substernendum duxi. Qui in reliquum profundissima cum veneratione emorior.

Excelsi Regii Gubernii

humillimus servus

Gerasimus Adamovics m. p.

Cibinii 23 Aprilii 1793

[Endorsare:]

2320

3668/1793 V. Szeged

dat[a]to 23 Apr[ilis]

praes[entatum] 27 d[a]to 1793

rel[atatum] 4 Maii

Episcopus Graeci Ritus Non Unitorum Gerasimus Adamovits circa praecavenda modernae revolutionis Gallicae principia ad dissolutionem Religionis, moralitatis, et civilis Societatis tendentia Circulare Valachico idiomate Typis editum ac ad cunctos Praesbyteros expeditum submittit.

Acclusa 2

Conceptus 1 Gerasimo Adamovits Episcopo Disunitorum

P[ro] I[n]dice]

Ep[isco]pus Non Unitus

Gallia

Originalul în MOL, GubTrans, Acte, nr. 3668/1793.

11.

1793 martie 30, Sibiu.

Textul circularei episcopului Gherasim Adamovici către preoții săi.

a

Originalul în limba română

3668/1793

N-ro 182

Prea cucearnice Protopoape, Kir Cucearnicilor Preoți
din Protopotiatul Noao întru Duhul Sfânt, iubiților fii.
Iubirilor voastre de H[risto]s, de la Dumnezeu dar și
milă vă poftesc, iară de la smerenia noastră Molitvă,
și Blagoslovenie să trimitе.

Adease ori eu socotind, și de amăruntul cercetând, de unde purceade binele și toată buna norocire, și fericirea omenească, după datoria mea cea Arhierească, v-am învățat, și v-am sfătuit, ca să fiți osârguitoriu de a împlini datoria cea creștinească, petrecând în fapte bune, păzând legea și întărind pacea și rânduiala cea bună cu priveg[h]iare și luare de seamă împlinind poruncile ceale împărătești, și gubernialicești, care sînt întemeiate în cuvântul Dumnezeesc. Deci și acum având eu tot acea datorie arhierească, după jurământul dat despre credința mea, prea milostivului craiului și împăratului nostru, Domnului Domnului *Frantișcus al doilea*, de a păzi nevătămate poruncile împărătești și gubernialicești pentru paza stării cei de obște a noroadelor crăești, și al binelui de obște al lor: vă poruncesc, vă învăți și vă sfătuesc, ca iubirile voastre de H[risto]s, tot Protopopul și tot Preotul când învață parohianii săi, nu numai în besearică, ci măcar în ce loc în parohia sa, să aibă strînsă datorie de a învăța.

Intăiu: ca să știe tot omul, bătrânul, și tânărul, partea bărbătească și fămeiască, preotul și mireanul, precum toată stăpînirea împărătească, toate Domniile, toate Dregătoriile, toate Tistiile sînt dela Dumnezeu rînduite, după cum singur Duhul Sfânt prin apostolul Pavel grăiaște, cătră râmleani cap. 13 stih I: *Nu iaste biruință, fără numai de la Dumnezeu, iară ceale ce sînt birunțe, de la Dumnezeu sînt rînduite*. Așa știind urmează să înveațe.

A doao: Precum la toată stăpînirea, Domnia, Dregătoria, și tistia și la slăvitele Varmegii, și la scaune, să fie tot omul supus, și ascultătoriu, după cum singur Dumnezeu grăiaște prin apostolul Pavel cătră Evrei cap. 13, stih 16: *Plecați-vă*

povățuitorilor voștri și vă supuneți, pentru că Ei priveg[h]iază pentru sufletele voastre. Și iară către râmleani cap 13. stih I: Tot sufletul la biruințele ce-s mai presus să să supue. Aceasta împlinind să înveațe.

A treia: Precum tot omul să nu arate nici un fealiu de împotrivire, că nu numai în veacul cel viitoriu să va pedepsi de la Dumnezeu, ci și în lumea aceasta împotrivitorul de la stăpâniri să va pedepsi, cu nemilă și cu complicitune, după cum singur Dumnezeu vorbeaște prin apostol Pavel către Râmleani cap. 13, stih 4: *Iară de vei face rău teamete, că nu în zadar sabie poartă pentru că slugă lui Dumnezeu iaste, izbânditoriu spre urgie celuia ce face răul.* Și iară în Poslania I. a apostolului Petru cap. 5, stih 17: *Pre toți cinstiți, frăția iubiți, de Dumnezeu teameti-vă, pre împăratul cinstiți.*

Așa dară tot Protopopul și tot Preotul datoriu iaste ca singuri firea, mintea, inima și sufletul său după jurământul credinții sale, ce-au dat prea milostivului împăratului nostru Domnului Domnului *Franțișcus al doilea*, să fie credincios supus, și ascultătoriu, și să să arate singur pildă vie întru urmarea împlinirii poruncilor împărătești, și gubernialicești, și întru ascultarea stăpînitorilor și tisturilor celor ce poruncesc, și întru păzirea norodului, întru liniște și pace, și întru ferirea parohianilor săi, dela tot feali[u] de zmințeală și de turburare, ca o lumină să fie, luminând așa, ca cei ce să vor uita la dânsa, să poată vedea și merge pe calea cea dreaptă și neatedă, și așa ca să să poată împlini cuvântul lui Dumnezeu întru voi, care zice: *Pildă am dat voao, precum am făcut eu voao, așa să faceți voi altora.*

Ascultați ce zice Dumnezeu Tatăl pentru Preoții cei neascultători și nepăzitori de oile sale, prin Iezekil Prorocul cap 3: *Din mâinile voastre, voiu ceare sufletele lor.*

Lângă aceia să aduci aminte parohianilor voștri, ca orice sfat rău, orice învățătură rea, orice îndemnare rea, de ar auzi de la nescai împotrivitori, ce ar fi spre stricarea liniștii, păcii, și binelui celui de obște, să nu să asculte, nici să să lasă, să să înșale, ci îndată să arate Preotului parohului său, sau Protopopului său, și Preotul sau Protopopul va fi datoriu să arate noao, pentru îndreptare.

Și așa de veți urma să știți fără îndoială, că mila împărătească ceaia ce iaste pre voi totdeauna va fi, și darul Dumnezeesc să va vărsa pre voi pre fii voștri, și pre lăcașurile voastre, și în lumea aceasta veți fi bine norociți, și în veacul viitoriu fericiți, și moștenitori[i] împărăției ceriului, cu aceasta veți agonisi voao, și fiilor voștri, și rămășițelor voastre nume bun, veaste lăudată, și cinstită. Iară eu voiu fi rugătoriu către Dumnezeu pentru bunăstarea voastră, rămîind. S-au dat în Sibii, 30, Martie 1973.

De tot binele voitoriu
GERASIM ADAMOVICI
Episcopul Neuniților
Din Mare Prințipatul Ardealului

(Originalul în MOL, GubTrans, Acte, nr. 3668/1793).

b

Traducerea în limba latină

N-ro 182 Translatum e Valachico
3668/1793

Admodum Reverende D[omine]
Archidiacone N[omine] N[obis]!
Reverendi Praesbyteri Archidiaconatus N[omine]
Nobis in Spiritu Sancto dilecti filii!
Dilectionibus Vestris in H[ris]to Divinam
et misericordiam, precor, ac Episcopalem
benedictionem vobis impertior.

Saepe numero ego meditando et in fontem illum, ex quo omne bonum, omnis favens fortuna, omnisque generis humani felicitas promanat, ex asse indagando, vosinet ex incumbenti mihi munere Episcopali, docui, et consului, quatenus in adimplenda obligatione vestra Christiana sitis Seduli, ac Zelosi, transigendo vitam in bonis operibus legem custodiendo, pacem et rectum ordinem Confirmando ac denique, omni cum vigilantia et attentione altissimis Excelsisque R[egii] Gubernii Ordinationibus, quae omnino in Verbo divino fundantur, satisfaciendo. Hinc igitur cum in praesentiarum etiam eadem me maneat Praesulea obligatio juxta datum Clementissimo Nostro Regi et Imperatori D[omi]no D[omi]no Francisco II quoad Conservanda illibate Regia Gubernialiaque mandata, Conservatione[m] item publici Status populorum Regionum, ejusque, publici boni, Fidelitatis Homagium vobis injungo, vos doceo ac consulo ut dilectiones vestrae in H[ris]to quivis ut potte Archidiaconus et Praesbyter, dum Parochianos suos in rebus fidei instruit non solum in templo, sed ubicunque demum locorum in Parochia sua strictissimarum partium suarum esse noverit eos docere ac instruere ut 1mo omne individuum. senex, ut potte et Juvenis, Mares et faeminae, Ecclesiasticus et laicus, sciat, omne M[ajestaticum] Regimen, omnem dominatum, omnes dignitates officiaque omnia a Deo esse ordinata, quemadmodum ipsemet Spiritus Sanctus medio Apostoli Pauli ad Romanos Cap. 13. V. 1 inquit: *Non enim est potestas nisi a Deo, quae autem sunt, a Deo ordinata sunt.* Hoc jam cognoscendo sequitur 2° ut doceat, quatenus singulis Potestatibus, Dominatibus, Dignitatibus et Officiis, I[n]clitibus Comitatibus, Sedibusque quivis submissus sit, ac obediens, quemadmodum rursus Spiritus Sanctus per Apostolum Paulum cap. 13. V. 16 ad Haebreos ait: *Obedite Praepositis Vestris, et subjacete eis, ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri.* Item ad Rom. cap. 13. v. 1 *Omnis anima potestati sublimiori subdita sit.* Idque adimplendo doceat 3° quatenus nemo mortalium qualemcunque demum oppositionem ostendat, is enim non solum a Deo in futura sed etiam in hac vita a Regnantibus sine ulla misericordia et cum crudelitate punietur, prouti ipsem et Deus per Apostolum Paulum ad Romanos Cap. 13. V. 4 inquit: *Si autem malum feceris, time, non enim sine causa portat gladium, servus enim Dei est vindex in iram ei, qui malum facit.* Rursus in Epistola 1ma Apostoli Petri Cap. 5. V. 17: *Omnes honorate, fraternitatem diligite, Deum time, Regem honorificate.* His igitur ita praemissis unicuique Archidiacono ac Praesbytero incumbit, ut tota mente animo, et Corde juxta fidelitatis Homagium Clementissimo Imperatori Nostro D[omi]no D[omi]no Francisco II

praestitum, sit Fidelis subditus, ac obediens praecatque vivo exemplo in adimplendis altissimis, Gubernialibusque mandatis, ut et in obediendo regnantibus, et officialibus, qui mandata dant ac in continendo populo in omni pace, et tranquillitate, coercendoque suos Parochianos ab omni excessu, et turbulentia, atque veluti lumen sit, ita luminando, ut quicumque eos Contemplabuntur, rectam, ac infallibilem semitam videre, ingredique valeant, sicque adimpleatur in vobis verbum illud Divinum: *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum et ego feci vobis, ita faciatis vos etiam aliis*. Accipite quid Deus Pater de Praesbyteris in obedientibus et qui curam ovium suarum non gerunt per Prophetam Ezechielem loquatur Cap. 3 *e manibus vestris animas eorum requiram*. Ad haec in memoriam revocabitis Parochianis vestris, ut omne malum Consilium, doctrinam, et quaecunque incitamentum, quod a quibusdam nefors adversarius audire, contingeret, ac ad turbendam publici boni pacem ac tranquillitatem inserviret respuant, neque patiantur semet decipi, verum id immediate Parocho aut Archidiacono suo et hic aut ille nobis pro medella ostendere sint obstricti. Qua praescripta modalitate si vosmet comportaveritii certos ac citra omne dubium securos reddo, de propensione Clementiae Regiae nullo non tempore erga vos, deque gratiae Divinae Supra vos, filiosque ac Domus Vestras, effusione, eritis in hac vita bene fortunati, ac in futura felices, possessoresque Regni Caelorum, hac modalitate comparabitis vobis filiis et posteritatibus vestris bonum nomen laudatamque ac honorificam famam ego autem nullus deero pro bono vestro Statu preces ad Deum fundere. Datum Cibinii 30 Martii 1793.

benevolus

Gerasimus Adamovits

Ep[isco]pus Non Uitor[um] in M[agno]

P[rinci]patu Tran[silva]niae

Originalul în MOL, GubTrans, Acte, nr. 3668/1793.

NEW DOCUMENTS CONCERNING THE ECHO OF FRENCH REVOLUTION IN
TRANSYLVANIA. THE MEASURES OF THE CENTRAL POWER IN THE SPRING OF 1793
AND THE CIRCULAR LETTER OF THE ORTHODOX BISHOP
GHERASIM ADAMOVICI (THE 30TH OF MARCH 1793)
(Abstract)

The possibility that the ideas lying on the basis of French Revolution could be spread among the other peoples had created real emotions to European monarchies. Thus they took a series of measures to cease their spreading among the masses. The more Austria was interested in maintaining the internal order the more it was the principal force of the French coalitions, on the one hand, and on the other hand the Habsburg Empire was a conglomeration of peoples whose centrifugal tendencies could be fatal for the monarchy.

The documents we have published are connected to these events and, first of all, they present Vienna's instructions concerning the measures to be taken after the events that took place in France and Poland and, secondly, the instructions of the political local administrative forums addressed to bishop Gherasim Adamovici and as a reply to these instructions, the circular signed by him, on the 30th of March 1743.

It seems that this circular is recognised as not being mentioned in bibliographies or collections of documents about these matters.

Cercetări urbanistice central - europene, pe baza planului și al structurii așezării, împart orașele medievale din zonă, în orașe născute dintr-o aglomerare de populație stabilită la picioarele unei cetăți, respectiv în cele formate din contopirea mai multor așezări mărunte cu un nucleu mai dezvoltat spre care gravitau ceilalți². Orașul Târgu Mureș face parte, fără îndoială, din cea din urmă categorie.

Conform tradiției, pe locul unde mai târziu, prin mijlocul secolului al XVI-lea s-a zămislit noul oraș, existau șase sau șapte așezări mărunte³. Procesul de urbanizare a început abia atunci, când, drept urmare a revigorării economiei distrusă de năvălirea tătarilor, vechiul târg al Scaunului Mureș - Miercurea Nirajului - s-a dovedit tot mai neîncăpător. Abia atunci, în primii ani ai secolului al XIV-lea, pe colinele domoale ale teraselor râului Mureș, se formează noul târg al secuilor: Novum Forum Siculorum⁴. Întârzierea este remarcabilă. În anul 1300, dată la care Clujul primește de la regele Carol Robert titlul de oraș liber regesc, Târgu Mureșul, de-abia ridicat din rândul satelor înconjurătoare, este menționat pentru prima oară într-un izvor autentic⁵.

Deși poziția sa geografică (- în centrul Podișului Transilvaniei pe cursul mijlociu al râului Mureș) - precum și traficul intens al locului (- o adevărată axă comercială a Transilvaniei) sunt factori care determină favorabil dezvoltarea sa, noul târg menționat ca fiind și locul unde se strânge darea secuilor, nu era în această perioadă nici pe departe o localitate deosebită de cele rurale⁶. În timp ce în unele orașe transilvănene - Cluj, Brașov, Sibiu - meșteșugarii organizați în bresle își obțin pe rând privilegiile consemnate în acte, Târgu Mureșul se numără între localitățile cu o populație precumpănitoare agricolă și mici meșteșugari de tipul celor sătești. Tradiția, după care breasla blănarilor ar fi fost organizată în secolul XIV își are obârșia în confundarea emitentului privilegiilor, Ludovic al II-lea cu Regele Ludovic I de Anjou⁷.

¹ Lucrarea este varianta prescurtată a studiului apărut sub titlul *A marosvásárhelyi céhekről*, în volumul *A Maros megyei magyarság történetéből*, Ed. Mentor, 1997, 57-76.

² Aș aminti în acest sens: Pascu Ștefan, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*. București, Ed. Acad. R. P. R. 1954. Carl Göllner, *Siebenbürgische Städte im Mittelalter (Orașele transilvănene în evul mediu)*. Editura Kriterion, București, 1970. Imreh István, *Erdélyi hétköznapiak (Zile obișnuite transilvănene)*, Editura Kriterion, București, 1979. Granasztói György, *A középkori magyar város (Orașul medieval maghiar)*. Editura Gondolat, 1980.

³ Dintre acestea, multe menționate ca așezări independente chiar în secolul al XVII-lea, cum ar fi: Kysfalwud amintit sub aceasta formă în anul 1413, sau Zekelfalwa, în anul 1467, Benefalwa, în 1495, sau chiar Sasvarij în 1567.

⁴ Orașul este menționat pentru prima oară într-un izvor autentic în jurul anilor 1300 sub denumirea de Forum Siculorum, apoi în 1316 și în 1332 - 1335 sub denumirea Novum Forum Siculorum. Referitor la primele mențiuni documentare ale orașului Târgu Mureș, vezi Szabó Miklós. *Marosvásárhely levéltárának története 1848-ig*. Levéltári Szemle, 1992, 51.

⁵ *A nagykarolyi gróf Károlyi család oklevéltára*, vol. I. Budapest, 1882. p. 29.

⁶ În 1332-1335 preotul Romanus din Novum Forum Siculorum plătește numai jumătate din dijma achitată de pastorul de la Jidvei. cf. *Documente privind istoria României, C. Transilvania*, veacul XIV. vol. III. București, 1954. p. 134, 198, 214.

⁷ Orbán István, *Marosvásárhely földrajza*, 1943.

Drepturile și privilegiile regale și voievodale acordate în repetate rânduri orașului în cursul secolelor XIV-XV, au înlesnit procesul apariției instituțiilor orașului propriu zis, respectiv și al breslelor. Seria acestora este deschisă de privilegiul prin care orașul intră în rândul târgurilor-oppidum, acordat, se pare, de către regele Sigismund⁸. Deși documentul original nu s-a păstrat, în repetate rânduri s-au făcut referiri la ea, iar în practică, orașul beneficia de acest privilegiu încă din primii ani ai secolului al XV-lea⁹. Privilegiul prin care localitatea este exceptată de jurisdicția scaunului Mureș¹⁰, sau cel prin care populația este scutită de a participa peste hotarele țării la războaie¹¹, sunt noi privilegii care indică perspectiva dezvoltării. Procesul se accelerează în cursul secolului al XV-lea. Privilegiile acordate de regele Matei Corvinul, cum ar fi cel prin care orașului i se acordă dreptul de a ține anual trei târguri¹², sau cel prin care locuitorii săi sunt scutiți pentru totdeauna de plata vămile¹³, indică fără îndoială existența unei așezări de tipul orașelor propriu zise, cu un număr remarcabil de locuitori din categoria meșteșugarilor și negustorilor și cu demnitari locali capabili să apere consecvent, cu sprijinul puterii centrale interesele fragedei industrii locale.

Primul privilegiu de breaslă de al cărui existență avem cunoștință în orașul Târgu Mureș, este cel al breslei măcelarilor¹⁴. Acordat în anul 1493 de către voievodul Transilvaniei, Ladislau de Losoncz, privilegiul măcelarilor, probabil, nu este nici primul și nici singurul. Avem referiri la existența unei bresle, mai precis la starostele breslei pantofarilor din Târgu Mureș, încă din 4 februarie 1487¹⁵ și probabil tot în acești ani a început conflictul între breasla croitorilor și un oarecare Grigore Bárdossy,

⁸ Regele Sigismund prin lege reglementează statutul orașelor și a târgurilor. Târgu Mureșul, ca cel mai important târg din zonă, probabil încă prin această lege primește titlul de oppidum. Deși documente nu s-au păstrat, cert este, că de la începutul secolului orașul beneficiază de acest drept, iar într-un document din 1460 este amintit ca "oppidum".

⁹ În 1606, când judele orașului Borsos Tamás, în fruntea unei delegațiuni, l-a căutat pe principele Bocskai István pentru a-i cere îngăduința spre a construi cetatea din Târgu Mureș face referiri la acest drept. cf. Kelemen Lajos, *Művészettörténeti tanulmányok (Studii de istoria artelor)*, Ed. Kriterion, București, 1982, II. p. 40.

¹⁰ 1470 aprl. 18. Buda, Regele Matia Corvinul ordonă voievozilor și vicevoievozilor Ardealului să nu mai pedepsească pe nedrept locuitorii orașului Târgu Mureș, ci dacă au ceva în contra lor, să le ceară pedepsirea de la judele și jurații acelui oraș. Arh. Naț. Mureș, fond Primăria orașului Tg. Mureș, nr. 2/1470.

¹¹ 1484 noi. 23. Mediaș, Voievodul Ștefan de Bathor ordonă cetății Gurghiuului și scaunului Mureș a nu sili pe locuitorii din Târgu Mureș să lupte în afara granițelor ei, având privilegiul de a lupta numai în interiorul țării. Arh. Naț. Mureș, fond Primăria orașului Tg. Mureș, nr. 4/1484.

¹² Idem, fond Primăria orașului Tg. Mureș, Acta privilegialae, nr. 1/1482 aug. 1. Regele Matei Corvinul, la cererea voievodului Transilvaniei, Ștefan Báthory și a cetățenilor din Wasarhel (Târgu Mureș), acordă acestui oraș privilegiul de a ține 3 târguri anuale, în duminica Floriilor, în ziua Domnului și în ziua Sfântului Martin.

¹³ Idem, fond Primăria orașului Tg. Mureș, Acta privilegialae, nr. 2/1468. ian. 6, dat la Buda, Regele Matei Corvinul scutește pentru totdeauna pe locuitorii orașului Târgu Mureș de plata oricăror taxe tricesimale și vămi.

¹⁴ Szádeczky Lajos, *A céhek történetéből Magyarországon (Din istoria breslelor din Ungaria)*, Budapesta, 1889, p. 1444.

¹⁵ La 4 februarie 1487, voievodul Báthory István, reglementează și întărește vechile drepturi și privilegii ale locuitorilor orașului. Aici se pomenește de starostele pantofarilor. Cf. Kelemen Lajos, *op. cit.* II. p. 41.

croitor nebreslaș din Târgu Mureș¹⁶. Vestitul proces care a ținut mai mulți ani, a fost soluționat de voievodul Ioan Zápolya prin sentința dată la 13 mai 1519 în Sighișoara¹⁷. Documentul, ajuns din posesia breslei croitorilor din Târgu Mureș la Arhivele Statului din Cluj, conține referiri la breslele din oraș și alături de breasla croitorilor, înșiră un număr de nouă bresle: breasla măcelarilor, breasla pantofarilor, a cojocarilor, blănarilor, fierarilor, postăvarilor, țesătorilor, șelarilor, curelarilor și cea a agricultorilor.

Deși majoritatea breslelor își obțin privilegiile abia în cursul secolului al XVI-lea, organizarea lor începe încă în secolul al XV-lea. Doar așa se explică faptul, că în 1519, data primei lor înregistrări oficiale, ele apar deja ca adevărate corporații meșteșugărești.

După privilegiile blănarilor din 1513¹⁸ și cea a curelarilor din 1537, - în anul 1579 frânghierii, - în 1581 lăcătușii, - în 1584 tăbăcarii și pantofarii, - iar în 1586 croitorii își redactează statutele, cer și obțin privilegii de funcționare¹⁹. Când calificăm secolul al XVI-lea drept o perioadă în care procesul de naștere și organizare a breslelor târgumureșene a înregistrat un oarecare avânt, nu putem neglija faptul, că breslele din Brașov, Cluj sau Sibiu au parcurs acea perioadă cu exact două secole mai devreme²⁰.

Deși pornit pe drumul dezvoltării urbane la sfârșitul secolului al XV-lea, din punct de vedere juridic Târgu Mureșul intră în rândul orașelor propriu zise doar în anul 1616. Este anul când primește privilegiul de oras liber regesc²¹. Noua situație juridică, precum și relativul echilibru politic din timpul principilor Gabriel Bethlen și Gheorghe Rákóczi I. au influențat favorabil dezvoltarea breslelor. Crește remarcabil atât numărul organizațiilor cât și numărul meșterilor organizați.

În cele ce urmează vom încerca analiza celor două indicii ale dezvoltării breslelor folosind datele oferite de conscripțiile vremii, iar când acestea nu sunt concludente, vom folosi listele întocmite la cererea autorităților de înseși breslele locale. Importanță deosebită are în acest sens lista întocmită de notarul Dési Horváth Péter la 23 februarie 1657. Documentul, recent descoperit la Arhivele Statului din Târgu Mureș, înșiră alături de breslele din oraș și numele meșterilor fiecăruia. Conform listei, la data respectivă în orașul Târgu Mureș funcționau 19 bresle organizate, cu un efectiv de 486 membri, și anume: breasla plugarilor cu 82 membri, breasla croitorilor cu 37, - cojocarii cu 31, - pantofarii cu 39, - dogarii cu 15, - rotarii cu 11, - tâmplarii cu 17, - armurieri cu 24, - lăcătușii cu 14, - șelarii și curelarii cu 14, -

¹⁶ Ștefan Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea. op. cit.* p. 158.

¹⁷ S-a păstrat copia documentului realizată în 1769. Arh. istorică a Academiei, fond Documente medievale, Documente de breaslă, nr. 25.

¹⁸ Contrar datelor cunoscute până azi, după care blănarii își redactează statutele în anul 1520 după modelul primit de la blănarii din Sibiu, în pachetul de documente aparținând breslei blănarilor mi-a căzut în mână o copie a privilegiului dat de regele Vladislav al II-lea breslei datând din anul 1513. Arh. Naț. Mureș, fond Breasla cojocarilor din Târgu Mureș, nr. 164.

¹⁹ Szádeczky, *op. cit.*, p. 144.

²⁰ Nu s-a înregistrat creștere în numărul breslelor organizate - la sfârșitul secolului al XVI-lea în oraș funcționau tot atâtea corporații organizate ale meșteșugarilor ca și cu un secol înainte, iar piața deservită de meșteșugarii locali continuă să rămână restrânsă. Datorită ritmului lent de extindere a pieții majoritatea meșterilor lucrează fără calfe. Astfel în breasla blănarilor la 27 meșteri și în cea a pantofarilor la 35 meșteri lucrează numai câte opt calfe. Cf. A. Dankanits, *Începuturile urbanizării Târgu Mureșului*, în *Studii și Materiale*, II. 1967, p. 93.

²¹ Arh. Naț. Mureș, fond Primăria Tg. Mureș, Acta privilegiale, nr. 25/1616.

cismarii cu 29, - măcelarii cu 23, - pungari și căciulari în total 26, - olarii 11, - aurarii 14, - felcerii (ce aveau de fapt rolul de medici) cu 15, - fierarii cu 19, - frânghierii 22, iar breasla numită "kalandos" (de fapt o asociație de înmormântare ce avea însă și atribuții de întrajutorare), cu un număr de 43 de membrii²².

Documentul prezintă importanță și pentru faptul că este ultima conscripție ce oferă date concludente referitoare la breslele din oraș înainte de vremurile tulburi ce caracterizează sfârșitul secolului al XVII-lea. Luptele interne îndelungate, expediția principelui Gh. Rákóczy II în scopul dobândirii tronului polonez, urmate de devastările turco-tătare, iar din anul 1687 instituirea "protectoratului" austriac asupra Transilvaniei, au adus regresul iminent al economiei și deci cea a breslelor transilvănene. Doar alungarea definitivă a turcilor și consolidarea dominației austriece au adus revigorarea economiei, reorganizarea și întărirea breslelor.

Odată cu instaurarea dominației austriece începe o nouă perioadă în istoria breslelor transilvănene. Puterea centralizată, regnarea lui Carol al VI-lea și mai ales cea a Mariei Tereza, intervine tot mai insistent în viața și organizarea internă a breslelor. Se creează comisii, se numesc comisari pentru verificarea și supravegherea activității, se adună spre verificare, reînnoire și confirmare vechile statute²³. Deși inițial se împotrivesc amestecului puterii centrale, breslele târgumureșene își reînnoiesc pe rând statutele după modelul tipizat nu prea variat și își înaintează spre confirmare Împăratului²⁴.

Nenumăratele conscripții și recensăminte organizate de autoritatea austriacă cu scopul unei mai bune organizări a sistemului de impunere, oferă totuși date importante cu privire la ocupația locuitorilor și la efectivul meșterilor breslași. Cel mai important recensământ în acest sens este cel organizat în anul 1750²⁵. Conform conscripției la acea dată existau în orașul Târgu Mureș 622 capi de familie. În cadrul acestora numărul celor cu ocupații diferite de cea agricolă era de 296, iar cei ocupați în ramurile meșteșugărești clasice era de 271 capi de familie. Astfel la acea dată în oraș existau 8 aurari, 1 armurier, 17 curelari, 36 blănari, 9 croitori, 11 năsturari, 70 cismari, 38 tăbăcari, 1 șelar, 1 brutar, 4 tecari, 7 fierari, 5 rotari, 5 dogari, 7 lăcătuși, 1 pieptănar, 4 tâmplari, 6 frânghieri, 2 cuțitari, 3 săpunari, 27 măcelari, 7 olari, 1 compactor. În afara de meșteșugurile brutăritului, cel al compactoriei și cuțităritului, toate meseriile aveau organizații de breaslă în oraș. Din cei 271 de meșteri existenți în oraș, 268 mai mult ca sigur erau membri ai breslelor corespunzătoare. Făcând comparație cu situația din 1657, se remarcă reorganizarea meșteșugurilor, regrouparea breslelor. Își pierd importanța, chiar dispar meșteșugurile tipic medievale, cum ar fi cel al armurierilor, scutarilor, pungarilor marochinari, al șelarilor, concomitent apar meșteșuguri noi, cum ar fi cel al zidarilor, al cuțitarilor, al săpunarilor și cel al pieptănarilor. Unele se specializează, cum ar fi cel al cârnățarilor. O creștere numerică deosebită se

²² Arh. Naț. Mureș, Seria Acta politica, nr. 273/1657.

²³ Până în 1848 la Arad 38 de bresle și-au reînnoit statutele, la Timișoara până în 1839 și la Oradea până în 1847 un număr de 29 bresle, iar la Carei și la Oradea un număr de 15 bresle și-au reînnoit statutele, cf. Kovách Géza, Binder Pál, *A céhes élet Erdélyben*, Ed. Kriterion, București, 1981. p. 13.

²⁴ Năsturarii în 1 octombrie 1744 (cf. Arh. Naț. Mureș, fond Bresla năsturarilor nr. 7/1744), tâmplarii la 26 martie 1762 (Idem, Bresla tâmplarilor nr. 1/1762), curelarii în 1762 (Idem, fond, Acta Politica nr. 683 B/1762).

²⁵ Idem, fond Conscripții și recensăminte, nr. 1/1750.

înregistrează în ramurile de prelucrare a pieii: la cismari și la curelari. Apare ramura tăbăcarilor cordovani, alcătuit în majoritatea ei din meșteri de origine română. Deși apar ramuri noi, totuși numărul breslelor organizate în oraș nu crește considerabil față de situația existentă cu un secol mai devreme. Dintr-un document de breaslă emisă la 24 martie 1760 și legată de viața breslelor din oraș, rezultă că la data respectivă în oraș au funcționat un număr de 20 de bresle, cele ale: croitorilor, blănarilor, pantofarilor și tăbăcarilor, lăcătușilor, curelarilor, cismarilor, aurarilor, măcelarilor, felcerilor, năsturarilor, cuțitarilor, frânghierilor, olarilor, dogarilor, rotarilor, tecarilor, cea numită "Boldogasszony" (Maica Precistă) - adică asociația de întrajutorare menționată cu un secol mai devreme sub denumirea de "kalandos", breasla plugarilor, cea a armurierilor și cea a săpunarilor. Ocupațiile care nu aveau tradiții breslașe în oraș, brutăritul sau compactoria, nu aveau organizații de breaslă.

Tabloul se menține relativ stabil și în cursul secolului următor. Lista breslelor întocmită la 29 septembrie 1817 la cererea consiliului orășenesc, menționează pentru anul 1816 un număr de 21 de bresle organizate în orașul Târgu Mureș, cu un efectiv de 640 meșteri breslași²⁶, iar cu 40 de ani mai târziu, în 1855 în evidențele orașului continuă să fie menționate, de asemenea 22 de bresle organizate²⁷.

În 1872 prin aplicarea articolului VIII. al legii referitoare la desființarea breslelor și organizarea asociațiilor de meseriași la Târgu Mureș s-au înființat 9 asociații. Aceștia grupau cele 22 de bresle existente la data respectivă în oraș, care satisfăceau prescripțiile legii, și și-au reformulat vechile statute adaptându-le noilor condiții²⁸. Membrii acestor asociații meșteșugărești vor forma acea pătură a orășenilor (numită și pătura de mijloc), care în societățile orientate spre producție, reprezintă garanția stabilității și bunăstării ei.

JOHANNA BÓNIS

FROM THE HISTORY OF THE GUILDS OF TÂRGU MUREȘ (ABSTRACT)

The professional associations made up from artisans qualified in the same or related branches, guided by regulations prescribed in their own by laws, the artisans' guilds, which had already been attested in Transylvania in the 14th century, appeared in Târgu Mureș later on, at the beginning of the 15th century and spread over in the 16th century.

The guilds in Târgu Mureș, less investigated by the speciality literature, despite the fact that they bear the classical features of the system already known both in other towns of Transylvania and big cities of Western Europe, have certain peculiar features generated by the specific local historical condition.

Without aiming at an exhaustive approach of the matter, this paper, however, makes a review of the most important moments of the appearance and development of the guilds in Târgu Mureș, by means of a historical synthesis, insisting on what we have named "peculiar features" of the phenomenon.

²⁶ Arh. Naț. Cluj, fond Breslele din Târgu Mureș, gr. 5.

²⁷ Arh. Naț. Mureș, fond Adunări generale, nr. 156/1855 ian. 4.

²⁸ Fodor István, *A céhek világából* (Din lumea breslelor), Tg. Mureș, 1938, III. p. 4, 15, 16. Asociațiile de meseriași organizați în Târgu Mureș în urma Legii din 1872, erau: Asociația cismarilor, Asociația măcelarilor, cea a pantofarilor, a croitorilor, Asociația tâmplarilor, etc.

[illegible]

fig.1 *Privilegiul dat de Regele Matei Corvinul, prin care acorda oraşului privilegiul de a ţine 3 târguri anuale, în duminica Florilor, în ziua Domnului şi în ziua Sfântului Marin.*

1752

Genj: XIII: 8. Ne quaso sit iurgium inter me et
te! nam Viri Fratres sumus.

Kérlek hogy ne legyen Versengés en közöttöm
és te közötted! mert Atyafiak vagyunk.

Cum aliquis Casti

CONSTITUTIÓK.

Maros. Vásárhely Szabad Királyi
Városában, a Betsületes Nemes Asz-
talos Czéh fel-álléttatván, s Privilegi-
áltatván, Articulusokkal roboráltatván,
azon Articulusok mellé a betsületes Czéh
akarattjából Constitutiók Compilál-
tattanak ez jelen való 1754^{dik} Eft-
tendőben. Szent György Havának
24^{dik} napján.

Aszталos Munkher Márton
Uram
Czéh Mester-
ségeben.

fig.2 Statutul reînnoit în anul 1754 al breslei tâmplarilor din Târgu Mureş.